

Marko Maurović

studijska grupa: povijest

Josip protiv Josifa

.....

73

.....

.....

Stanje u Jugoslaviji do 1948. godine

Jugoslavija i KPJ su do 1948. godine na Zapadu smatrani najdogmatičnijim i najfanatičnijim europskim Staljinovim sljedbenicima.¹⁹⁴ Razlog tome je revolucionarni karakter Titove borbe tijekom Drugog svjetskog rata i nastavak te politike nakon njegova završetka. Tada je proglašavanjem Federativne Narodne Republike Jugoslavije nastala, nakon SSSR i Mongolije, treća komunistička zemlja u svijetu.

Već je 1941. godine postalo vidljivo da cilj partizana nije samo oslobađanje Jugoslavije, nego i istodoban revolucionaran prevrat i uspostava komunističke vlasti. Prva naznaka toga je bilo preuzimanje simbola, koji su bili dio ikonografije međunarodnog komunističkog pokreta. U rujnu iste godine crvena zvijezda postaje partizanski znak, a stisnuta šaka postaje partizanski pozdrav. Nedugo kasnije, na Staljinov rođendan, 21. prosinca osnovana je Prva proleterska narodnooslobodilačka udarna brigada.¹⁹⁵ Na drugom su zasjedanju AVNOJ-a¹⁹⁶ 1943. godine donesene odluke da se jugoslavenskoj vladi u emigraciji oduzimaju sva prava zakonite vlade, te da se uspostavlja Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOJ) kao organ sa svim obilježjima narodne vlade. Ove odluke iz Jajca nisu bile ništa drugo nego revolucionarno rušenje monarhije, te uspostavljanje Jugoslavije kao potpuno komunističke države. Istodobno se tijekom čitavog rata među pripadnicima partizanskog pokreta, uz glorificiranje Tita i narodnooslobodilačke borbe, propagirao Staljinov kult i slavila moć SSSR. Time se dobio dojam da je Staljin jedini borac protiv nacizma i fašizma, a da je Tito njegov jugoslavenski tumač.¹⁹⁷ Kasnije će upravo to uzdizanje Staljina odmagati Titu, jer je u početku njegova otpora Staljinu čitavo članstvo KPJ bilo ideološki indoktrinirano. Ono je godinama odgajano da bezrezervno vjeruje u Staljina i SSSR. Stoga je 1948. godine Brozu bilo nemoguće da pred članovima svoje partije odjednom napadne Staljina, već je u početku sukoba morao postepeno i pažljivo započeti s procesom preobraćenja jugoslavenskih komunista.¹⁹⁸

Jugoslavija je 1945. godine bila bliža sovjetskom modelu (partijske) diktature no i jedna druga tada nastajuća »narodna demokracija« u istočnoj Europi. Za razliku od situacije u većini istočnoeuropskih zemalja, čije su vlade bile prave koalicije, Narodni front Jugoslavije (NFJ) je bio prividna koalicija kojom je vladala KPJ. Dok su prvi poslijeratni parlamentarni izbori Mađarskoj i Čehoslovačkoj bili zaista slobodni, u Jugoslaviji su izbori za Ustavotvornu skupštinu 1945. godine bili neravnopravna utakmica između NFJ i nepriznate »crne kutije«. Isto tako Jugoslavija je ukinula monarhiju već 1945., dok su Rumunjska i Bugarska to učinile 1946., odnosno 1947. godine. Prvi ustav nove države je prihvaćen u siječnju 1946. godine i bio je izrađen prema Staljinovu ustavu iz 1936. godine. Vlade ostalih istočnoeuropskih zemalja su u tom smislu opet kaskale za Jugoslavijom i slične su ustave tek kasnije izglasale.¹⁹⁹

Usporedo s političkim promjenama i u domeni gospodarstva Jugoslavija je svojim radikalnim promjenama prednjačila nad svim ostalim istočnoeuropskim zemljama »narodnih demokracija«. Ona je prednjačila ne samo u razvlašćivanju tzv. buržoazije, nego i u likvidaciji kapitalističkih elemenata pa i sitnoga kapitala.²⁰⁰ Od svih je njih Jugoslavija u travnju 1947. godine prva donijela svoj petogodišnji plan.²⁰¹ Usporedo s industrijalizacijom i nacionalizacijom u Jugoslaviji je na djelu bila i kolektivizacija poljoprivrede. Tempo jugoslavenske kolektivizacije je od svih istočnoeuropskih zemalja donekle slijedila jedino Bugarska.²⁰² I u jugoslavenskom je školstvu, književnosti, novinarstvu, publicistici, likovnim umjetnostima, kazalištu i filmu došlo do sovjetizacije. Književnost je, kao u SSSR-u, postala oruđe za oblikovanje narodne svijesti. Časnici vojske i službe državne sigurnosti slani su na školovanje u SSSR.²⁰³ Iz svih navedenih se činjenica jasno vidi da je KPJ po završetku rata odmah krenula u obračun s »klasnim neprijateljima« i u izgradnju društva po uzoru na Sovjetski Savez. Stoga niti ne začuđuje da je u studenom 1945. godine američki ambasador u Beogradu R. Patterson javljao Washingtonu da se Beograd doima kao glavni grad neke sovjetske republike.²⁰⁴

Kao što je već rečeno, tempo promjena koje su se dešavale u Jugoslaviji nije mogla pratiti niti jedna druga istočnoeuropska zemlja. Uzrok tome je što se jedino u Jugoslaviji socijalizam uspostavio autentičnom revolucijom, koju je izvela komunistička partija, dok je u svim ostalim istočnoeuropskim zemljama socijalizam proglašen uglavnom dekretom.²⁰⁵ Nemogućnost ostalih istočnoeuropskih komunističkih partija da prate brzinu jugoslavenskih društvenih promjena te hvalisavost KPJ pogodovala je da se kod njih tijekom vremena stvori animozitet i zavist spram KPJ.²⁰⁶ Uz to, u Jugoslaviji se nacionalizirala i imovina vlasnika iz savezničkih zemalja. To je dovelo do sukoba kako sa zapadnim, tako i s istočnoeuropskim zemljama, pogotovo s Čehoslovačkom, čija je vlada u međuvremenu postala vlasnik čehoslovačkog kapitala u Jugoslaviji.²⁰⁷ Jugoslavenska nacionalizacija imovine uzrokovala je da se i vlade i komunističke partije istočnoeuropskih zemalja osjećaju ugroženima od strane KPJ. Sama nacionalizacija, koja se je provodila i nad njihovom imovinom, uzrokovala je otpor kod vlada ostalih zemalja. Tempo nacionalizacije kojim su se Jugoslaveni hvalili stvorio je pak ljubomoru kod istočnoeuropskih »drugarskih« partija.

Iz istupa tadašnjih jugoslavenskih političara mogla se uočiti opčinjenost Sovjetskim Savezom, a posebice Staljinom. Tako je 1945. godine u beogradskom listu »Borba« Milovan Đilas pisao: »Izlazeći od Staljina, u vedro proljetno veče, nijesmo ni primjetili da je razgovor trajao čas i po. Činilo nam se da je sve to trajalo svega trenutak, pa ipak je bilo tako puno, po sadržini tako duboko, jednom u životu za cio životu – kao što se čovjek samo jednom rodi... Odlazeći od Staljina, živog, običnog, besmrtnog, genijalnog čovjeka, osjećali smo da će jednom proći sve ovo teško doba, da će on učiniti da prođe. Ptice će početi svim ljudima da pjevaju, sunce će toplije da ih grije, cvijeće da im miriše, djeca da se bezbrižno igraju, naučnici da tonu u tihi,

neizrecivu ljepotu biblioteka i instituta, pisci da sagorijevaju ognjem stvaralaštva. I u svemu tome, u sreći naroda, u njihovoj ljubavi među sobom biće Staljin, svi će pjevati o njemu i radujući se životu i bezgraničnoj ljudskoj sreći među ljudima i u prirodi, ljudi će se radovati njemu i njima.«²⁰⁸

Zanimljivo je spomenuti i navode Vladimira Dedijera da se je u početku partizanskog ustanka među komunistima raspravljalo da li će Jugoslavija biti jedna od republika SSSR-a.²⁰⁹ Neki su, poput Sretena Žujovića i 1948. godine iznosili takove zamisli, ali tada to više nije primano s oduševljenjem, nego su ti pojedinci onda stradavali u Titovim čistkama.

Odnos između Staljina i Broza za vrijeme Drugog svjetskog rata

76

Tijekom Drugog svjetskog rata opstanak Sovjetskog Saveza uvelike je ovisio i o savezništvu s vladama SAD-a i Velike Britanije. Kako bi stvorio što tješnje veze s zapadnim saveznicima Staljin je 1943. godine ukinuo Kominternu.²¹⁰

Ugroženost SSSR-a, tj. neposredni državni interesi uvjetovali su da se zaboravi sukob s »klasnim neprijateljem«, odnosno da se s njim stvori savezništvo. Moskva je poticala i komunističke pokrete otpora da kroz svoju borbu ne iskazuju revolucionarne namjere, te da se bore za povratak protjeranih kraljevskih kuća u njihove zemlje.²¹¹ »Nož u leđa« takovoj Staljinovoj politici bile su odluke s drugog zasjedanja AVNOJ-a kojima se kralju Petru brani povratak u zemlju i odbacuje izbjeglička vlada. Sovjetskom Savezu nije zbog njegovih složenih odnosa sa zapadnim saveznicima odgovaralo da Tito uz borbu protiv Nijemaca istovremeno provodi i revoluciju. Sve su naznake bile da Sovjetski Savez planira u potpunosti inaugurirati jednopartijski komunistički sistem tek kada se za to stvore uvjeti, odnosno kada više neće trebati koalirati sa Zapadom. Iako je s Churchillom podijelio Jugoslaviju »fifty-fifty«, Staljin je bio svjestan da Tito ima dovoljno moći da sam zavlada Jugoslavijom, ali je za to trebalo pričekati povoljan trenutak.

Osim što je postao važan igrač na Balkanu, Tito je postajao i sve samostaliji od Staljina. Tako je 1944. godine SSSR morao od AVNOJ-a zatražiti dozvolu za ulazak Crvene Armije u Jugoslaviju.²¹² Tim potezom Sovjetski Savez dao je do znanja da priznaje legalnost partizanskih vlasti, kao službenih predstavnika Jugoslavije. Time je Staljin ujedno, i pokazao tko je u tom trenutku bio njegov izbor za budućeg vođu poslijeratne Jugoslavije – to je bio nesumnjivo Tito, a ne kralj Petar. No, iz toga se nameće i još jedan zaključak. Traženjem dozvole za ulazak svojih trupa na područje Jugoslavije SSSR je pokazao da tadašnju »Titovu Jugoslaviju« smatra međunarodnim subjektom kojemu uz to priznaje i suverenitet.

Ali da bi ograničio Titov sve moćniji položaj, Staljin je htio krajem 1944. godine stvoriti federaciju između Bugarske i Jugoslavije. Posredstvom Bugara, koji su mu

bili daleko podložniji, mislio je utjecati i na Jugoslaviju i tako ju lakše imati pod kontrolom. Taj je plan propao zbog britanskog upozorenja da Bugarska ne smije potpisivati bilo kakve međunarodne ugovore, dok ne potpiše mirovni ugovor sa Saveznicima.²¹³

Zbog složenosti ondašnjih zbivanja Staljin se u drugoj polovici 1944. godine prema Titu odnosio dvojako. S jedne strane htio ga je »upokoriti« kroz federaciju Jugoslavije s Bugarskom, dok mu je istovremeno morao priznati suverenitet.

Sovjetska vanjska politika nakon Drugog svjetskog rata

Nesumnjiva je i neosporna činjenica da je Sovjetski Savez na svojim leđima iznio najviše žrtava u pobjedi nad Njemačkom, ali cijena za to je bila strašna. Poginulo je prema procjenama s kraja 20. stoljeća između 20 i 27 milijuna sovjetskih građana. Zbog ratnih je razaranja gospodarstvo SSSR-a svedeno na jedva četvrtinu američkog. Iako je moć Crvene armije bila impresivna, pogotovo što se tiče udarne moći njezinih divizija, u ostalim je segmentima daleko zaostajala za američkom vojskom. Sovjeti nisu raspolagali strateškom zračnom silom dalekog dometa, protuzračna obrana im je bila slaba, a mornarica – izuzevši snažnu podmorničku flotu – neučinkovita. I možda najvažnija stvar, barem s psihološkog stajališta, opet je bila u rukama Amerikanaca. Sve do 1949. godine SSSR nije raspolagao atomskim oružjem.²¹⁴

U takvoj konstelaciji snaga Staljinu nije bilo u interesu izazivanje bilo kakvog rata protiv zapadnih saveznika, makar on imao revolucionarni karakter. U skladu s tim je Sovjetski Savez odgovarao komunističke partije od poduzimanja revolucionarnih akcija u Francuskoj, Italiji, Grčkoj i Španjolskoj.²¹⁵ Dapače, poticao ih je da sudjeluju u koalicijskim vladama. Kao što se nakon obračuna s Trockim, Staljin okrenuo »socijalizmu u jednoj zemlji«, tako je i sada bio prisiljen, zbog bolje pozicije zapadnih sila, okrenuti se isključivo onim područjima koja su mu ratnim osvajanjima pripala, a to su bile istočnoeuropske zemlje.

Sovjetska politika je nakon drugog svjetskog rata prema Istočnoj Europi imala tri glavna cilja. Prvi je bio da se prisvajanjem Istočne Europe osigura sigurnost SSSR-u, odnosno da se tako stvori tampon zona između Sovjetskog Saveza i Njemačke.

Drugi je bio da se u zemljama koje su došle u interesnu sferu SSSR-a uvede socijalizam. Zbog sovjetskog taktiziranja sa zapadnim saveznicima Staljin je odlagao s ispunjavanjem tog cilja. U početku je bio za obnavljanje pluralizma u istočnoeuropskim zemljama, te je poticao komuniste da sudjeluju u koalicijskim vladama. S vremenom je Moskva sve više osiguravala svoju potpunu kontrolu nad vanjskom politikom i unutrašnjim razvitkom tih zemalja.²¹⁶ Do 1948. godine SSSR je sebi podredio sve zemlje istočne Europe. U svima su uspostavljene komunističke

vlade i ukinuta demokracija. Staljinova vizija razvoja socijalizma i međusobnih odnosa SSSR-a s istočnoeuropskim saveznicama se temeljila na njegovoj svojevrsnoj dogmi o posvemašnjoj dominaciji SSSR-a u komunističkom svijetu. Taj Staljinov dogmatizam zorno opisuje izjava čehoslovačkog ministra vanjskih poslova Jana Masaryka koji je 1948. godine rekao: »U Moskvu sam otišao kao ministar vanjskih poslova jedne suverene zemlje; odatle sam se vratio kao Staljinov sluga.«²¹⁷ Analizu takove sovjetske politike dao je i State Department u svom dokumentu pod naslovom »Sovjetska vanjska politika« iz 1952. godine, a u njemu se među ostalima kaže da je Staljinova politika: »... plod spajanja tradicionalnog ruskog imperijalizma i komunističke doktrine, što su je razvili Marx, Engels, Lenjin i Staljin.«²¹⁸ Godine 1947. stvoren je Kominform²¹⁹, koji je trebao unificirati akcije istočnoeuropskih komunista.²²⁰ Čini se da je cilj njegova osnivanja bio da Staljinu olakša upravljanje svim ostalim komunističkim partijama u sovjetskom »lageru«. Možda je najbolje tumačenje takve vizije razvoja socijalizma dao sam Staljin izjavom da se, bez obzira na to što bi bilo korisno za njihovu politiku ili njihovu zemlju, komunisti u drugim zemljama moraju podređivati interesima Sovjetskog Saveza.²²¹ Treći je cilj sovjetske politike bio da iz istočnoeuropskih zemalja sebi osigura sredstva za obnovu svog gospodarstva. U početku je SSSR mislio izvršiti svoju obnovu uz američku pomoć. Uz to računao je i na goleme ratne reparacije koje je mislio utjerati od Njemačke, pogotovo od njezinog zapadnog, industrijski razvijenijeg dijela. Kako je ostvarenje toga propalo, jedino mu je preostalo sredstva neophodna za obnovu namaknuti iz istočnoeuropskih zemalja i svoje okupacijske zone u Njemačkoj.²²² Prema procjenama Sovjeti su između 1945. i 1955. godine iz tih dijelova Europe izvukli sredstva u vrijednosti od oko 13 milijardi američkih dolara.²²³ Jedan od načina, na koji su to radili, bili su bilateralni trgovinski ugovori između SSSR-a i svake od tih zemalja. Oni su, naravno, jednostrano davali sve prednosti Sovjetskom Savezu.

Jugoslavenska vanjska politika i odnos sa SSSR-om nakon Drugog svjetskog rata

Radikalizam koji je KPJ iskazivala u uređenju Jugoslavije nije bio ništa manji ni u njezinoj vanjskoj politici. Upravo se kroz jugoslavensku vanjsku politiku najbolje vidi »nezrelost« jugoslavenskih komunista, odnosno njihova nepromišljenost i nerazumijevanje globalne političke situacije i raspodjele moći. Jedna od euforija, koja je vladala sve do 1948. godine, bila je i jugoslavensko zanošenje vizijom širenja proleterske revolucije u zapadnu Europu.²²⁴ Staljinov stav da se u zapadnim zemljama odmah nakon drugog svjetskog rata ne dižu revolucije u potpunosti je suprotan jugoslavenskom. Neposredno nakon rata KPJ se prema vanjskom svijetu ravnala u skladu s doktrinom koju je postavio Trocki, odnosno s njegovim viđenjem revolucije, koja mora biti »permanentna (svjetska) revolucija«.

Tako su Kardelj i Đilas, na osnivačkoj konferenciji Kominforma, na »mig« delegacije SKP(b)-a oštro zamjerali komunističkim partijama Italije i Francuske na njihovom oportunističkom i parlamentarnim iluzijama.²²⁵ Drugim riječima, verbalno su napali talijanske i francuske komuniste radi njihove pasivnosti u širenju revolucije u svojim zemljama.

Dolaskom na zapadne granice zemlje, partizanska vojska se nije zaustavila, već je prodrla dalje. Zauzela je Trst i dijelove austrijske Koruške, te tako počela prkositi zapadnim saveznicima.²²⁶ Staljinu se nije svidjeo takav potez jugoslavenskih vlasti. Time su ga samo kompromitirale u očima SAD-a i Velike Britanije²²⁷. Kako je Sovjetskom Savezu u tom trenutku bilo u interesu da sa Zapadom ne zaoštava odnose, Staljin je od Tita tražio da se povuče iz Koruške. U vezi Trsta mu je pak, izdao zapovijed: » U roku od 48 sati morate povući svoje trupe iz Trsta, jer ne želim da zbog tršćanskog pitanja uđem u treći svjetski rat!«²²⁸ Tito je, mada teško, pristao na povlačenje, ali je tom prilikom izjavio: »mi nećemo da budemo moneta za podmićivanje, mi nećemo da nas miješaju u neku politiku interesnih sfera«.²²⁹ Zbog toga je sovjetski veleposlanik u Beogradu pozvao Kardelja na razgovor. Kardelj je prvo obznanio da se Titove riječi odnose samo na SAD i Veliku Britaniju. Pošto sovjetska strana nije bila s time zadovoljna, morao je i kritizirati Tita.²³⁰ Ova epizoda u sovjetsko-jugoslavenskim odnosima govori da osim ljutih riječi, jugoslavensko rukovodstvo tada još nije imalo snage za nešto više. Stvari će se ubrzo promijeniti.

Još se jedna takva avanturistička epizoda u odnosima Jugoslavije spram zapadnih sila dogodila prilikom rušenja američkog aviona. On je u letu iz Austrije u Italiju narušio zračni prostor Jugoslavije, te bio srušen. U to se vrijeme održavala Pariška mirovna konferencija²³¹, te su se na vijest o rušenju aviona sastale sovjetska i jugoslavenska delegacija. Na pitanje sovjetskih dužnosnika da li su svjesni što su napravili, te da Amerikanci imaju atomsku bombu, jugoslavenski odgovor je bio: » Vrlo važno, oni imaju atomsku bombu, a mi imamo partizansku!«²³²

Osim izravnim sukobljavanjem sa zapadnim saveznicima, Jugoslavija je i pomažući grčkim partizanima radila protiv interesa SSSR-a. Grčka je prema dogovoru potpala u interesnu sferu Velike Britanije. SSSR je od nje odustao, unatoč tome što je tamo postojao jak komunistički pokret pod vodstvom »generala« Markosa.²³³ Razlog takve jugoslavenske politike nije bila samo potpora grčkim komunistima iz ideoloških razloga. Korijeni se toga naziru i u Titovoj zamisli o stvaranju balkansku federaciju koju bi činile Jugoslavija, Bugarska, Albanija i komunistička Grčka.²³⁴ Naravno, Jugoslavija bi u toj federaciji imala centralnu ulogu. Tako nešto Tito je već i najavio 1943. godine kada je u jednoj bilješci Svetozaru Vukmanoviću-Tempu rekao: »Jugoslavija u svakom pogledu zauzima rukovodeću ulogu na Balkanu kako po svojoj vojnoj moći Narodnooslobodilačke vojske tako i po iskustvu stvaranja narodne vlasti preko narodnooslobodilačkih odbora i antifašističkih vijeća. Prema tome, i po našem mišljenju a isto tako i po mišljenju Djeda²³⁵, mi treba da budemo

centar za balkanske zemlje kako u vojničkom tako i u političkom pogledu.«²³⁶

Radi ostvarivanja prevlasti na Balkanu, Tito je 1947. godine vodio razgovore s bugarskim predsjednikom vlade Dimitrovim. Osim što su riješeni neki bilateralni problemi, dogovorena je i koordinacija između dviju vlada u svim važnim međunarodnim pitanjima koja su se ticala obiju zemalja. Ta se koordinacija odnosila na buduća zajednička usklađena djelovanja prema Grčkoj.²³⁷ U tim se razgovorima govorilo i o budućoj jugoslavensko-bugarskoj federaciji. Jugoslaveni su zastupali ideju da Bugarska bude jedna od jugoslavenskih republika, dok su Bugari htjeli da se federacija temelji na dualizmu.²³⁸

Jugoslavenski se poslijeratni ekspanzionizam na Balkanu nije zaustavio samo na želji za dominacijom nad Grčkom i Bugarskom. Jugoslavija je istu takvu politiku vodila i prema Albaniji. Godine 1946. Albanija je s Jugoslavijom potpisala niz neravnopravnih ekonomskih ugovora. S druge strane, kako bi što više učvrstila poziciju u Albaniji, Jugoslavija je u nju znatno investirala. Jugoslaveni su imali i potpuni nadzor nad albanskim vojnim i sigurnosnim poslovima, a s vremenom su stekli i nadzor nad KP Albanije. Još se je od završetka rata u Beogradu držalo da je inkorporacija Albanije u Jugoslaviju kao njene sedme republike gotova stvar. Čak je Moša Pijade predložio da se u gradnji nove federalne palače predvidi jedan kabinet za Albaniju, kao sastavnog djela Jugoslavije.²³⁹

Jugoslavenska se poslijeratna politika kršila sa sovjetskim tumačenjem da se sve treba podrediti interesima Moskve. Već je spomenuto kako je Jugoslavija u svojim teritorijalnim pretenzijama spram Trsta i Koruške, radila protiv interesa SSSR-a. Ali se jugoslavenska alijenacija od takve Staljinove politike nije samo ograničavala u pogledu Titove vanjske politike. Dvije su se zemlje mimoilazile i na ekonomskom planu. Obje su željele da u međusobnoj ekonomskoj bilanci ne samo što bolje prođu, već i da maksimalno iskoriste jedna drugu.

I Jugoslavija je poput ostalih istočnoeuropskih zemalja potpisala sa SSSR-om bilateralni trgovinski ugovor, iako ga je u početku odbijala.²⁴⁰ Jugoslavija je već u kolovozu 1946. godine pružila otpor osnivanju mješovitih sovjetsko-jugoslavenskih društava jer bi se jugoslavenska strana našla u neravnopravnom položaju. Zato je i odbijeno stvaranje mješovite banke.²⁴¹ Dok se s jedne strane - Titov režim protiv ekonomskom iskorištavanju od strane SSSR-a, s druge - on od Sovjetskog Saveza očekuje izdašnu pomoć za svoj program industrijalizacije zemlje, koji se temelji na načelima Staljinovih petoljetki.

Jugoslavija je svoje zahtjeve za ekonomsku pomoć SSSR-a temeljila na svom uvjerenju u golemu moć Sovjetskog Saveza.²⁴² Njezine procjene su bile apsolutno pogrešne. Ne samo da SSSR nije mogao odvajati za ulaganja u inozemstvo, već je i sam na sve načine »grabio« i »otimao« po istočnoeuropskim prostoru ne bi li se što brže oporavio. I procjena Jugoslavije da je SSSR spreman pomagati razvoj socijalizma u njoj, pod uvjetima potpune emancipiranosti Jugoslavije od globalnih

strateških interesa SSSR-a, opet stoji na pogrešnim pretpostavkama. Uistinu je bilo suludo očekivati pomoć od Staljina, a istovremeno mu prkositi.

No činjenica da je Jugoslavija 1947. godine krenula ostvarivati svoj ambiciozni plan petoljetke uvjerena da će za to dobiti pomoć SSSR-a, govori još nešto. Jugoslaveni očito nisu ni pomišljali na mogućnost otvorenog sukoba s Moskvom, a pogotovo ne da će to rezultirati ekonomskom blokadom Jugoslavije od strane SSSR-a i njegovih saveznika. A upravo to se je dogodilo. Sukob je ne samo postao javan, već je i Jugoslaviji zatvoren dotok sredstava s Istoka.

Sve veću samostalnost i sposobnost da probleme rješava bez pomoći Sovjetskog Saveza Jugoslavija je pokazala prilikom hvatanja Draže Mihajlovića. Staljin je za njegovo uhićenje saznao tek od Tita, a ne kao što je trebao od svog beogradskog agenta NKVD-a. Njega Jugoslaveni nisu niti obavijestili, već je za to saznao iz novina. Osim što je čestitao Jugoslavenima, sovjetski vođa je iskazao i nezadovoljstvo što o cijeloj operaciji nije bile obaviještene i sovjetska tajna služba.²⁴³ Ovaj događaj dao je Staljinu do znanja da je, osim sposobnosti da se sama pozabavi ovako velikim slučajevima, OZN-a sposobna to i skrivati od njega.

Treba se još osvrnuti i na prisutnost Titovog kulta ličnosti, sličnog onom Staljinovom u SSSR-u. Još se je za vrijeme NOB-a Tito spominjao u mnogim borbenim pjesmama. Poput Staljina odlikovao se je činom maršala. Poslije rata njegova slika visjela je u svim službenim prostorijama, pa i u trgovinama i kavanama. Skoro svaki veći grad je imao ulicu prozvanu po maršalu Titu. Postojali su i Titovi pioniri.²⁴⁴ Još je impresivnije da su u Jugoslaviji već 1946. godine dva grada u svom nazivu imalo njegovo ime.²⁴⁵ Čak i Staljin nije išao tako daleko, on je imao samo Staljingrad.

Uzroci razlaza

Jugoslavija je bila SSSR u malome. Bila je federacija. Konfesionalno se sastojala od kršćana i muslimana. U njoj su vladali ortodoksni komunisti koji su na vlast došli vlastitom revolucijom. I u Jugoslaviji je postojao vođin kult ličnosti, te se je okrutno obračunavalo s ideološkim neprijateljima. Možda je najupečatljivija sličnost u tome što je Jugoslavija bila seoski zaostala zemlja koja je upravo kretala ostvarivati program industrijalizacije, baš kao SSSR u svojim prvim danima. Jednostavno bila je »mlađi brat« »starijeg brata«, no ne baš onakva kakvim ju je »stariji brat« zamišljao. Jugoslaveni su željeli stvoriti svoj mali »socijalistički imperij«²⁴⁶ na Balkanu, izvan već postojećeg velikog sovjetskog »socijalističkog imperija« koji je upravo eksandirao u istočnoeuropskoj regiji.

Jugoslavenska vanjska politika koja je štetila interesima Sovjetskog Saveza, njena sve veća samostalnost u međusobnim odnosima, jugoslavenska želja za ekspanzijom na Balkanu, Titov kult ličnosti - sve su to okolnosti preko kojih Staljin nije mogao

prijeći. Staljin nije mogao otpjeti pojavu ozbiljnog konkurenta, a Tito i Jugoslavija su to zasigurno svakim danom sve više i više postajali. Sve nabrojane stvari u kojima je sovjetski vođa vidio rast Titove neovisnosti proizlaze iz činjenice što je Jugoslavija postajala sve »jači igrač« Broz je uz to imao i karizmu revolucionarnog vođe. Tito se nametao kao lider cijelog Balkana. Štoviše, u međunarodnom komunističkom pokretu Jugoslavija se nametala radikalnijim i revolucionarnijim istupima od svih ostalih, pa i od Sovjetskog Saveza.

Pitanje je zašto Staljin nije krenuo ranije u napad, recimo 1946. godine, kada su Jugoslaveni srušili američki avion. Odgovor se može naći u činjenici da Jugoslaveni još tada nisu prešli granicu, preko koje im SSSR više ne bi mogao tolerirati daljnje ispade. Mora se uzeti u obzir i da je tada Tito Staljinu još uvelike trebao. Jedino je on mogao postaviti komunizam u Jugoslaviji i početi ga izgrađivati. Broz mu je trebao radi uspostave potpune dominacije komunizma u Jugoslaviji. Jedino je jaka KPJ mogla uspostaviti takvu dominaciju. Ali jaka KPJ koja je s vremenom izgradila svijest o svojoj autonomnosti od direktiva iz Moskve postajala je sve neposlušnijom. Sovjeti su trebali što jaču KPJ, ali proporcionalno sa svojom jakošću KPJ je željela biti što neovisnija od njih.

Staljin je računao na Tita samo dok mu je Broz bio koristan. Kada je ocijenio da mu Broz može postati opasan takmac odlučio ga se riješiti. Ne smije se na Staljinovu odluku gledati kao na ishitrenu reakciju kojoj nije ništa prethodilo. S jedne strane moć Jugoslavije je neprestano jačala, a s druge strane SSSR je sve više želio nametnuti svoja »pravila igre«. Došlo je do sukoba interesa, a što je rezultiralo kasnijim prekidom prijateljstva i međusobnim zaoštavanjima odnosa. Dvije zemlje jednostavno nisu imale identične ekonomske, strateške i državne interese.

Bilandžić navodi da se su se u praksi sučelila dva sustava: sovjetski kao birokratsko-centralistički i hegemonistički, te jugoslavenski koji je revolucionarni i koji nastupa s pozicija pune ravnopravnosti.²⁴⁷ Ipak je potrebno proširiti tu tezu. Ona zaista odgovara ako samo gledamo SSSR i Jugoslaviju. No, na globalnom planu stvari su drukčije. I jugoslavenska politika prema slabijima bila je ista kao sovjetska prema njoj. Dok se borila protiv sovjetske hegemonije, Jugoslavija je bila pravi hegemon nad Albanijom. To je bio sukob dva više slična nego različita sustava. Razlika je bila što Jugoslavija još nije uspjela birokratizirati društvo u razmjerima kako je to bilo u Sovjetskom Savezu, ali s vremenom bi i to vjerojatno uspjela.

Literatura:

Ivo Banac, Sa Staljinom protiv Tita: Informbirovski rascjep u jugoslavenskom komunističkom pokretu, Zagreb: Globus, 1990.

Darko Bekić, Jugoslavija u hladnom ratu: Odnosi s velikim silama 1949-1955, Zagreb: Globus, 1988.

Dušan Bilandžić, Hrvatska moderna povijest, Zagreb: Golden marketing, 1999.

Vladimir Dedijer, Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita, svezak 2, Rijeka: Liburnija, 1981.

Isaac Deutscher, Staljin: Politička biografija, Zagreb: Globus, 1977.

Miloš Mikelin, Staljin: Životni put samodrška, Beograd: Prosveta, 1986.

David S. Painter, Hladni rat: Povijest međunarodnih odnosa, Zagreb: Srednja Europa, 2002.

Jasper Ridley, Tito: Biografija, Zagreb: Prometej, 2000.

Josip Broz-Tito, Sabrana djela, svezak 17, Beograd: Komunist, 1983.

promjene), 8.

¹⁸⁶ L. Montrose, Purpose of playing (Drama, teatar, društvo i država: Oblik i pritisak), 1.

¹⁸⁷ L. Montrose, Purpose of playing (Od pozornice do države), 7.

¹⁸⁸ Stephen Greenblatt, Nevidljivi meci (Renesansni autoritet i njegova subverzija; Henrik IV., Henrik V.), 20.

¹⁸⁹ N. Z. Davis, Povratak Martina Guerreaa.

¹⁹⁰ H. Machery, Teorija književne proizvodnje, 19.

¹⁹¹ Roland Barthes, Smrt autora

¹⁹² Erazmo Roterdamski, Pohvala ludosti, 57.

¹⁹³ William Shakespeare, San Ivanjske noći (čin V. scena I.)

Marko Maurović

JOSIP PROTIV JOSIFA

¹⁹⁴ Isaac Deutscher, Staljin: Politička biografija, 509.

¹⁹⁵ Ivo Banac, Sa Staljinom protiv Tita: Informbirovski rascjep u jugoslavenskom komunističkom pokretu, 22.

¹⁹⁶ Održano u Jajcu.

¹⁹⁷ I. Banac, Sa Staljinom protiv Tita, 22.

¹⁹⁸ Dušan Bilandžić, Hrvatska moderna povijest, 298.

¹⁹⁹ I. Banac, Sa Staljinom protiv Tita, 32.

²⁰⁰ D. Bilandžić, Hrvatska moderna povijest, 296.

²⁰¹ I. Banac, Sa Staljinom protiv Tita, 35.

²⁰² Ibid., 35.

²⁰³ Ibid, 36.

²⁰⁴ Darko Bekić, Jugoslavija u hladnom ratu: Odnosi s velikim silama 1949-1955, 24.

²⁰⁵ Ibid., 24.

²⁰⁶ Ibid., 24.

²⁰⁷ I. Banac, Sa Staljinom protiv Tita, 34.

²⁰⁸ Miloš Mikelin, Staljin: Životni put samodršca, 401. Đilas je kasnije postao jedan od najžešćih jugoslavenskih kritičara staljinizma.

²⁰⁹ Ibid., 305.

²¹⁰ Osnovana je 1919. godine. Cilj joj je bio obaranje kapitalizma, te uspostava diktature proletarijata i međunarodne sovjetske republike.

²¹¹ I. Banac, Sa Staljinom protiv Tita, 23-24.

²¹² I. Banac, Sa Staljinom protiv Tita, 28.

²¹³ Ibid., 44-45.

²¹⁴ David S. Painter, Hladni rat: Povijest međunarodnih odnosa, 16-17.

²¹⁵ Ibid., 38.

²¹⁶ D. Bilandžić, Hrvatska moderna povijest, 291.

²¹⁷ M. Mikelin, Staljin: Životni put samodršca, 383.

²¹⁸ D. Bekić, Jugoslavija u hladnom ratu, 367.

²¹⁹ Osnivačka skupština se održala u poljskom mjestu Szklarska Poreba 1947. godine.

²²⁰ I. Deutscher, Staljin: Politička biografija, 503.

²²¹ M. Mikelin, Staljin: Životni put samodršca, 400.

²²² D. S. Painter, Hladni rat, 30.

²²³ Ibid., 31.

²²⁴ D. Bilandžić, Hrvatska moderna povijest, 290.

²²⁵ I. Banac, Sa Staljinom, 39.

²²⁶ Ibid., 31.

²²⁷ Zapad je tada Broza smatrao najodanijim europskim Staljinovim saveznikom.

²²⁸ Vladimir Dedijer, Novi prilozi, 2: 917-18

²²⁹ I. Banac, Sa Staljinom protiv Tita, 31.

²³⁰ Jasper Ridley, Tito: Biografija, 295-296.

²³¹ Sastanak predsjednika vlada država253 pobjednica u Drugom svjetskom ratu, radi pripreme Pariških mirovnih ugovora s državama, bivšim saveznicama pobijeđenog Trećeg Reicha u Europi.

²³² D. Bekić, Jugoslavija u hladnom ratu, 24.

²³³ D. Bilandžić, Hrvatska moderna povijest, 291.

²³⁴ Ibid., 290.

²³⁵ tj. Staljina.

²³⁶ Josip Broz Tito, Sabrana djela, 17: 36-37.

²³⁷ I. Banac, Sa Staljinom protiv Tita, 48-49.

²³⁸ D. Bilandžić, Hrvatska moderna povijest, 297.

²³⁹ I. Banac, Sa Staljinom protiv Tita, 50.

²⁴⁰ J. Ridley, Tito: Biografija, 300.

²⁴¹ D. Bilandžić, Hrvatska moderna povijest , 292.

²⁴² D. Bekić, Jugoslavija u hladnom ratu, 25-26.

²⁴³ J. Ridley, Tito: Biografija, 297.

²⁴⁴ Ibid., 294.

²⁴⁵ To su bili Titograd i Titovo Užice.

²⁴⁶ Prema komunističkoj ideologiji »imperij« je pojam koji je imanentan buržoaskim društvima. Njega je stoga, barem iz marksističke perspektive, posve neprikladno shvaćati u doslovnom značenju unutar sintagmi »jugoslavenski imperij« ili »sovjetski imperij«. Unatoč mogućoj neprikladnosti, izabrao sam ovaj termin kako bih naglasio činjenicu da su se i Jugoslavija i SSSR odnosili prema slabijim zemljama na način za koji su tvrdili da je jedan od osnovnih obilježja vanjske politike zemalja Zapada. Dok su se komunisti u teoriji trebali boriti protiv dominacije jačih zemalja nad slabijim, u praksi su Jugoslaveni i Sovjeti iskazivali upravo suprotno. Da stvar bude još paradoksalnija, oni su to činili protiv svojih ideoloških saveznika.

²⁴⁷ D. Bilandžić, Hrvatska moderna povijest,

PRO TEMP O R E

Č A S O P I S
S T U D E N A T A
P O V I J E S T I

IMPRESSUM

1

Uredništvo: Goran Miljan, Ivan Basić, Maja Crnjac, Tin Pongrac,
Naslovnica / Prijelom: Mario Topić, Jasmina Skočilić
Glavni urednik: Ivan Dujmić
Lektorirala: Maja Crnjac
Izdavač: ISHA Zagreb – Klub studenta povijesti
Izdanju časopisa financijski potpomogao Filozofski fakultet Sveučilišta u
Zagrebu
Rukopise primamo na web adresu: isha-zg@net.hr
Tiskano u 200 primjeraka
Tiskara: Zrinski, d. o. o.
ISSN: 1334 - 8302